

SUURVALTAPOLITIIKAN PALUU

Venäläinen vitsi vuodelta 2015:

Obama kuolee ja pääsee taivaaseen. Hänellä on kuitenkin kova huoli siitä, mitä maan päällä tapahtuu. Obama hinkuu Jumalaa päästämään hänet takaisin katsomaan, miten Yhdysvalloilla menee. Lopulta hän saa tahtonsa perille, laskeutuu takaisin maan päälle ja menee manhattanilaiseen baariin, tilaa hampurilaisen ja kahvikupillisen. Hän alkaa jututtaa tarjoilijaa:

- Miten meillä menee sen Latinalaisen Amerikan kanssa?
- Se on nyt ihan kokonaan meidän määräysvallassamme.
- No vieläkö Iran on vaarallinen?
- Ei enää pitkiin aikoihin. Se on pantu järjestykseen.
- Entä Afrikka.
- Meidän sekin.
- No Kiina kai kuitenkin edelleen haastaa?
- Ei puhettakaan. Me olemme vallassa sielläkin.

Obama on huojentunut. Amerikan asiat tuntuvat olevan hyvällä tolalla. Hän pyytää laskun.

- Se on sitten kaksi ruplaa ja neljäkymmentä kopeekkaa!

Monelle eurooppalaiselle poliitikolle ja tutkijalle Krimin miehitys ja Ukrainan sota olivat käännekohtia. Euroopassa oli kylmän sodan jälkeen ajateltu, että ainakaan tässä maanosassa ei enää käytettäisi sotilaallista voimaa omien intressien edistämiseen. Aika nopeasti tultiin toisiin aatoksiin ja alettiin puhua uudesta kylmästä sodasta? Mutta mitä kylmän sodan päättyessä itse asiassa oli tapahtunut? Toiko Ukrainan kriisi suurvaltapolitiikan Eurooppaan.

Kaksi narratiivia

Nykyisin on tullut jo tavaksi puhua kahdesta törmäävästä narratiivista kylmän sodan tapaan.

Läntinen narratiivi puhuu liberaalista ja sopimus pohjaisesta kansainvälisestä järjestelmästä. Tämän kertomuksen mukaan kylmän sodan päättymisen poisti maailman ideologisen kahtiajakautumisen, Mutta taloudellisesti ja sotilaallisesti voimistuva Kiina on nousemassa järjestelmää haastavaksi tekijäksi. Mennyttä supervallan asemaansa haikaileva Venäjä puolestaan yrittää rakentaa omaa etupiiriään ja toimii kansainvälisessä järjestelmässä 'revisionistisena voimana'. Kiina ja Venäjä ovat valmiita loukkaamaan liberaalia maailmanjärjestystä käyttämällä sotilaallista voimaa.

Georgian ja Ukrainan kriisit ja Kiinan sotilaallinen pullistelu Etelä-Kiinan merellä osoittavat näiden maiden vaarallisuuden, jota on lännen yhteistoimin pyrittävä patoamaan.

Kiina ja Venäjä taas näkevät kylmän sodan jälkeiset pari vuosikymmentä yksinapaisen maailman aikana, jolloin Yhdysvallat on esiintynyt ainoana hegemonisena voimana. Maailma on kuitenkin kehittymässä kohti moninapaista valtajärjestelmää, jossa Kiinan ja Venäjän ohella voimistuvia valtoja ovat muutkin BRICS-maat, eli Intia, Brasilia ja Etelä-Afrikka. Kun läntisessä narratiivissa Yhdysvallat esiintyy sopimusjärjestelmää ylläpitävänä voimana, Kiinan ja Venäjän diskurssissa Yhdysvallat on heikkenevä suurvalta, joka yrittää ylläpitää omaa valta-asemaansa tukeutumalla kylmän sodan aikaisiin sotilaallisiin rakenteisiin, ennen kaikkea Natoon. Samalla Yhdysvallat purkaa kylmän sodan osapuolten välisiä sopimuksia. Ensin sai mennä Anti Ballistic Missiles-sopimus (ABM) sitten keskipitkän matkan ohjussopimus INF, ja vaaravyöhykkeessä on myös strategisia ydinaseita koskeva START, jonka voimassaolo päättyy vuonna 2021. Varustelu uhkaa laajentua myös uusille alueille, joissa on aikaisemmin toimittu yhteistyössä. Tämä koskee ennen muuta avaruutta ja arktista aluetta.

Nämä tiivistelmät kuvaavat vastakkaisia narratiiveja vasta hyvin yleisellä tasolla. Tarkemman kuvan saa esimerkiksi eri maiden ulko- ja turvallisuuspoliittisista asiakirjoista. Kertomukset myös

vaihtelevat paljon enemmän kuin kylmän sodan aikana. Trump poukkoilee eurooppalaisiin liittolaisiinsa nähden tukemisen ja vetäytymisen vaihtoehtojen välillä. Venäjä tarjoaa Lähi-Idässä erilaisia tarinoita eri Lähi-Idän maille. Iranille kerrotaan shiia-muslimien ja ortodoksikristittyjen ikaikaisesta liittoutumisesta, Saudi-Arabian kanssa etsitään yhteistä linjaa energian tuottajien intresseistä, Egyptissä halutaan jatkaa jo neuvostoaikana aloitettua yhteistyötä, Turkin kanssa lietsotaan epäluuloa Yhdysvaltain vaikutusvaltaa vastaan, Syyriassa todistellaan, että Venäjä ei tingi liittolaistensa auttamisesta ja Israelin kanssa löydetään yhteinen linja historia-politiikassa. Eiköhän Kiinakin tarjoa varsin erilaisia tarinoita eri maille edistääkseen uuden silkkiteien politiikkaansa? Joskus asiat tuntuvat kääntyvän aivan pääläelleen, kun kommunistisen Kiinan presidentti Xi Jinping joutuu puolustamaan vapaakauppaa Yhdysvaltojen presidenttiä vastaan.

Venäjän johtajien puheet Natosta ja lännestä poukkoilevat ystävydestä avoimeen vastakkainasetteluun. Presidentti Putin puhui itse ensimmäisellä virkakaudellaan Venäjän mahdollisesta Nato-jäsenyydestä. Samalla, kun nykyisin ilmaistaan jatkuvaa huolta Naton tunkeutumisesta kohti Venäjän rajoja ja Naton uudesta varustautumisesta Venäjän naapurimaissa, puhutaan kuitenkin läntisistä yhteistyökumppaneista. ”*Nashi zapadnye partnery*” ”Meidän läntiset kumppanimme” on Putinin puheenparren perusilmauksia. Jopa puolustusministeri Sergei Shoigu totesi jokin aika sitten, ettei sen paremmin Nato kuin Venäjäkään tosiasiasa suunnittele hyökkäystä toisiansa vastaan. Samalla sotilaspoliittinen doktriini käsittelee Natoa suurimpana ”vaarana” ja aika ajoin vilautellaan jopa ydinase-arsenaalia.

Kansainvälisen vuorovaikutuksen kehykset

Jos haluamme ymmärtää suurvaltojen toimintaa meidän on analysoitava koko kansainvälistä järjestelmää ja siinä käynnissä olevien vuorovaikutusten kehyksiä. Yhteiskuntatieteilijän tuleekin osata ajatella muutakin kuin kertomuksia. Kilpailevien narratiivien takaa löytyvät kovemmat asiat: instituutiot ja resurssit.

Kaikki sosiaalinen toiminta perustuu siihen, että ymmärrämme, missä kehyksessä milloinkin olemme. Me emme käyttäydy samalla tavoin sairaalassa kuin rock-konsertissa. Osaamme erottaa kahvilan luentosalista ja toimia tämän ymmärryksen mukaisesti. Erilaiset kehykset erotetaan toisistaan yleensä jonkinlaisella merkinannolla, joita amerikkalainen sosiologi Erving Goffman nimittää avaimiksi (keyings). Koulun kello soi ja siirrytään välitunnilta luokkaan. Teatterissakin kellonsoitto ilmoittaa, että on aika vaihtaa kehystä.

Kansainvälisen politiikan dilemma kylmän sodan jälkeisessä maailmassa on, ettei meillä ole vain yhtä kehystä. Eikä yksiselitteisiä avaimia sille, missä kehyksessä toiset toimijat liikkuvat. Itse asiassa kansainvälinen vuorovaikutus tapahtuu kolmessa kehyksessä, joihin kaikkiin liittyy omia sääntöjään ja joissa toimijat toimivat omilla resursseillaan. Nämä kehykset ovat:

- kylmän sodan jatkuvuus;
- suurvaltojen välinen etupiirikamppailu;
- kansainvälinen integraatio ja yhteistyö.

Nato ja Shanghai-yhteistyö ovat organisaatioita kylmän sodan jatkuvuuden kehyksessä. Lännessä on paljon toiveajattelua siitä, etteivät Venäjä ja Kiina voi sotilaallisesti liittoutua. Tosiasiassa niiden välillä on jo sotilasliitto, eli Shanghai-yhteistyöryhmä.

Kylmän sodan jatkuvuus

Kylmä sota oli päättymässä, kun Yhdysvaltojen presidentti George H. W. Bush lupasi virkaveljelleen Mihail Gorbatsshoville, ettei Nato lähde laajenemaan Varsovan liiton tai Neuvostoliiton alueelle. Näin kuitenkin kävi vuonna 1997. Elettiin Boris Jeltsinin ja Bill Clintonin aikaa. Clintonit, jotka olivat hyvää pataa Jeltsinin kanssa, epäröivät, kun Itä-Euroopan maista alkoi kuulua toiveita Natoon liittymisestä. Varapresidentti Al Gore, joka uskoi paremmin tuntevansa Euroopan asioita, oli pääroolissa ratkaisua tehtäessä. Hänen argumenttinsa oli, että Itä-Euroopan

maiden tulee suvereenina valtiona itse päättää omasta sotilaallisesta liittoutumisestaan, eikä Venäjällä voisi olla siihen veto-oikeutta.

Toki Venäjänkin ulkopoliittika oli jo ehtinyt saada uutta suuntaa Jeltsinin alkuvuosiin verrattuna. Aivan aluksi elettiin Venäjällä siinä uskossa, että maa voisi hyvinkin tulla osaksi läntistä liittoutumista, niin Natoa kuin Euroopan Unioniakin. Vuodesta 1994 ns. Primakovin doktriini alkoi kuitenkin korostaa Venäjän itsenäistä roolia suurvaltana. Eikä Jeltsinkään hyväksynyt sitä, että Yhdysvallat rehenteli kylmän sodan voittajana: ”En pidä siitä, että Yhdysvallat pöyhistelee ylivoimaisuudellaan... Venäjän vaikeudet ovat vain väliaikaisia, eivätkä vain ydinaseittemme vuoksi vaan taloutemme, kulttuurimme, hengellisen vahvuutemme vuoksi. Venäjä nousee jälleen! Minä toistan: Venäjä nousee jälleen!”

Monet Yhdysvaltojen kokeneimmista ulkopoliittikan tekijöistä huolestuivat. Kun senaatti ratifioi vuonna 1998 Naton laajenemisen, George F. Kennan, Yhdysvaltojen arvostetuimpiin kuuluva Venäjän asiantuntija totesi, että ”senaatin päätös oli traaginen virhe ... se osoittaa niin vähäistä ymmärrystä Venäjän ja Neuvostoliiton historiasta. Tietysti Venäjän puolelta seuraa paha reaktio ja silloin meikäläiset sanovat, että Venäjä on aina ollut tuollainen, mutta se on yksinkertaisesti väärin.”

Tuloksena olikin reaktioiden ja vastareaktioiden spiraali, joka nykyisin näyttyy yhä selvemmin klassisena turvallisuuspoliittisena dilemmana. Samalla molemmat osapuolet ikään kuin ontologisoivat vastustajan: sellaisia ne ovat aina olleet!

Kun Natoa ei purettu, vaan sitä ruvettiin laajentamaan, Venäjä alkoi tehdä omia siirtojaan. Jo vuonna 1996 Shanghaissa valmisteltiin vaihtoehtoista sotilasliittoa. Tässä yhteydessä Kiina ja Venäjä alkoivat sopia rajakiistojaan Ussuri-joen saarista. Nämä kiistathan johtivat aseellisiin yhteydenottoihin vuonna 1969 ja olivat vähällä suistaa suoranaiseen sotaan. Välit olivat niin huonot, että Neuvostoliitto vilautti jopa ennalta ehkäisevää ydinaseiskua Kiinaa vastaan. Naton

laajenemisen jälkeen Venäjä sen sijaan teki suuria myönnytyksiä Kiinan hyväksi ja uusi liittolaisuus vahvistettiin askel askeleelta.

Dushanben huippukokouksessa vuonna 2000 Shanghai-yhteistyöryhmän jäsenet totesivat ”vastustavansa yksimielisesti ihmisoikeuksien nimissä tehtyjä interventioita toisten maiden sisäisiin asioihin ja tukevansa toisiaan kansallisen itsenäisyyden, suvereenisuuden, alueellisen koskemattomuuden ja sosiaalisen vakauden säilyttämiseksi”. Shanghai-organisaation alkuperäiset jäsenet ovat Venäjä, Kiina, Kazakstan, Kirgisia ja Tadžikistan. Sittenkin mukaan on tullut myös Uzbekistan ja viimeksi Intia ja Pakistan on hyväksytty organisaation täysvaltaisiksi jäseniksi. Virallisesti Shanghai-yhteistyö ei suuntaudu ketään vastaan, mutta Yhdysvaltoja ei hyväksytty edes tarkkailijaksi mukaan. Itse asiassa puhe tämän liittoutuman keskittymisestä vain kriisinhallintatehtäviin, on yhtä silkkaa silmän lumetta kuin Naton vastaavat puheet ennen Venäjä-suhteen ajautumista avoimelle törmäyskurssille. Shanghai-ryhmä järjestää yhteisiä sotaharjoituksia joka vuosi ja yhteistyö upseerikoulutuksessa on laajaa. Kriisitilanteessa puheet ovat varsin avoimia. Georgian sodan aikana Venäjän televisiossa laskettiin ”meidän liittolaistemme” taloudellisia voimavaroja Shanghai-yhteistyön pohjalta.

Viime vuosina on ollut helppo havaita, miten yksinkertainen nollasummapeli, jossa toisen osapuolen voitto on ilman muuta toisen tappio, on vallannut alaa niin Venäjän kuin lännenkin tiedotusvälineissä ja poliitikkojen puheissa. Osapuolet myös syyttelevät toisiaan nollasummapelin synnyttämisestä. Kysymys on kuitenkin myös muusta kuin ajattelutavoista tai puhemaailmoista. Taustalla on kylmän sodan jatkuvuus myös paljon aineellisemmassa ja karmeammassa mielessä. Tässä kehyksessä maiden keskeiset resurssit ovat nimenomaan strategiset ydinaseet, jotka eivät ole mihinkään kadonneet. Sekä Yhdysvalloilla että Venäjällä on valtava mannerten välisten ohjusten, ydinaseilla varustettujen sukellusveneiden ja lentokoneiden arsenaali, joka on otettavissa käyttöön vain muutaman minuutin varoitusajalla.

Vaikka eri osapuolet tietävät, ettei toinen valmistelee hyökkäystä, väärin hälytyksiin liittyvät riskit saattavat olla nyt suurimmillaan sitten Kuuban kriisin. Aseteknologia on kehittynyt yhä vaarallisemmaksi ja suurvaltojen suorat kommunikaation mekanismit ovat lähes katkenneet Krimin Venäjään liittämisen jälkeen. Nykymaailmassa ollaan kuitenkin aivan toisella tasolla robotiikassa, keinoälyssä, datan prosessoinnissa ja geospaatialisessa analyysissä. Nämä on kytketty ydinasearsenaalin varhaisten varoitusten hälytysjärjestelmiin ja sotilaallisiin komentojärjestelmiin, mikä itse asiassa nostaa vahingossa syttyvän sodan todennäköisyyttä lyhentäessään päätöksentekoaikaa. Lisäksi niin amerikkalaisten, venäläisten kuin kiinalaistenkin on varauduttava myös siihen painajaiseen, että terroristit voivat saada haltuunsa ydinaseiden komentokeskuksen tai ballistisilla ohjuksilla varustetun sukellusveneen.

Kiina on jo nyt kolmas globaali toimija tässä kaikkein kovimmassa kylmän sodan kehyksessä ja se kasvattaa jatkuvasti sotilasmenojaan. Nykyisin Kiinan sotilasbudjetti on jo noin viidennes USA:n vastaavasta ja kaksi kertaa suurempi kuin seuraavana olevien Saudi-Arabian ja Venäjän. Presidentti Trumpin kymmenen prosentin lisäys sotilasmenoihin on reagointia juuri Kiinan kasvavaan sotilasbudjettiin, vaikka absoluuttisina lukuina Kiina (sotilasbudjetti 145 miljardia dollaria vuonna 2016) on vielä huomattavasti Yhdysvaltoja heikompi. Shanghai-yhteistyöryhmässä lasketaan tosin kerkeästi, että Intian ja Pakistanin mukaantulon jälkeen tämä liittouma vastaa jo puolta koko maailman taloudesta, kun Yhdysvallat on vain neljännes.

Lännen teknologinen ylivoima kuitenkin huolestuttaa Venäjää ja Kiinaa. Venäläiset kenraalit pelkäävät menettävänsä sellaisen ydinasepelotteen tasapainon, jossa Venäjällä on kyky tuhota Yhdysvallat vielä ydinaseiskun jälkeenkin. Sen vuoksi Venäjä suhtautuu erittäin kriittisesti Yhdysvaltojen uusiin ohjuspuolustusjärjestelmiin. Obamahan oli periaatteessa valmis ottamaan Venäjän mukaan ohjuspuolustuksen kehittämiseen häivyttääkseen Venäjän epäluuloja, mutta neuvottelut ajautuivat umpikujaan. Kun Venäjä-Nato-neuvosto saatiin uudelleen kokoontumaan Ukrainan kriisin jälkeen, tästä asiasta ei enää pystytty keskustelemaan.

Suurvaltojen etupiirit

Aivan olennaista nykyisten suurvaltasuhteiden ymmärtämiselle on se, että ydinaseiden kauhun tasapaino määrittelee maiden toimintaa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa myös muissa kehyksissä. Tässä törmätään vaikeisiin toisen etujen ja resurssien tunnustamisen kysymyksiin. Georgian ja Ukrainan sodat ovat osoittaneet, että Venäjän etupiiri on implisiittisesti tunnustettu. Itse asiassa presidentti Obama sanoi varsin suoraan, että Venäjä on valmis eskaloimaan Ukrainan kriisiä pitemmälle kuin me olemme valmiit ja siksi laajamittainen Ukrainan sotilaallinen tukeminen ei tule kysymykseen.

Etupiirin käsite on pejoratiivinen ja sitä käytetään yleensä vain vastustajan osalta. Tosiasiassa eurooppalaisilla suurvalloillakin on edelleen omat etupiirinsä koloniaalisen historiansa perusteella. Afrikan resurssit ovat edelleen ensisijaisesti Yhdysvaltojen ja Euroopan entisten siirtomaavaltojen käytettävissä ja Kiinan kasvavaa vaikutusvaltaa pyritään patoamaan myös EU:n avulla. Ranskalla on satatuhatta miestä aseissa maan rajojen ulkopuolella entisissä siirtomaissa. Yhdysvalloilla puolestaan on jopa satoja tukikohtia ympäri maailmaa. Etupiiripolitiikalla on kääntöpuolensa: Yhdysvaltojen sulkeminen ulos Latinalaisen Amerikan integraatiosta liittyy tykkivenediplomatian synkkään historiaan tuolla mantereella. Euroopan Unionille kysymys etupiirikamppailun ja integraation suhteesta on ristiriitainen ja hankala. EU on etupiirikamppailuissa aktiivinen lähinnä vain Venäjän suuntaan. Tämä etupiirien törmäminen nähdään suorastaan nollasummapelinä erityisesti Baltian maissa ja Puolassa, kun Saksa ja Suomikin ovat perinteisesti tuoneet esiin myös keskinäisriippuvuuteen liittyviä positiivisia mahdollisuuksia ja yhteisiä intressejä.

Tarkemmin katsottuna kylmä sota ei siis olekaan kaikilta osin loppunut. Itse asiassa jo Georgian sodan jälkeen The Economist-lehden tunnettu journalisti Ed Lucas julkaisi kirjan ”The New Cold War”, joka herätti paljon keskustelua. Tosin Richard Sakwa toteaa, ettei Lucas itse asiassa varoittanut uudesta kylmästä sodasta vaan pikemmin lietsoi uutta vastakkainasettelua demokraattisten ja autoritaaristen markkinatalouksien välillä. Mistään kilpailevista

talousjärjestelmistään ei enää voida puhua. Yhdysvalloille, Kiinalle ja Venäjälle on kaikille leimallista varsin kova kapitalismi ja jyrkkä sosiaalinen eriarvoisuus, jota ei tasoitella millään pohjoismaisella tulonjakopolitiikalla.

Me elämme siis edelleen kahden sotilasliiton vastakkainasettelun maailmassa. Venäjä ei taloudellisesti yksinään pärjää Natolle ja sen on tästäkin syystä ollut pakko hakea uusia liittolaisia. Yhdysvaltojen sotilasbudjetti on kymmenen kertaa suurempi (604 miljardia dollaria) kuin Venäjän (58 miljardia) ja lännen yhteiset sotilasmenot ovat vuodessa suuremmat kuin koko Venäjän BKT. Venäjän konventionaalinen asevoimallisuus on vain murto-osa Neuvostoliiton sotateollisesta kompleksista. Tämä on myös muuttanut sodan kuvaa Euroopassa ja Venäjän sotilaallista doktriinia. Kun kylmän sodan aikana ajateltiin, että Venäjä voisi jyrätä läntisen Euroopan perinteisellä asevoimallaan ja Nato lähtisi sitten ydinaseitakin käyttäen vastaiskuun, nykytilanteessa Venäjä on valmis käyttämään ydinaseita myös ensin. Samalla konventionaalisen asevoiman käytön sotaharjoituksiin liittyy aina myös taktisten ydinaseiden käytön harjoittelua.

Venäjän ja Kiinan välillä on toki myös ristiriitoja ja kilpailua –kuten on Yhdysvaltojen ja sen eurooppalaisten liittolaisten välillä. Venäjä kehittää aktiivisesti suhteitaan Kiinan kilpailijoihin tai vastustajiin kuten Intiaan, Vietnamiin ja Japaniin. Toisaalta Kiinan ja Yhdysvaltojen välillä on vahva taloudellinen keskinäisriippuvuus, joka kummankin on otettava huomioon.

Venäjän ja Kiinan etupiirit törmäävät vastakkain Keski-Aasiassa. Venäjä on ollut entisissä neuvostotasavalloissa taloudellisesti hallitseva suurvalta 2000-luvulle saakka, mutta on nyt menettänyt johtavan talousmahdin aseman Kiinalle. Venäjällä on entisten neuvostotasavaltojen kanssa myös oma sotilaallinen organisaatio ns. Kollektiivinen turvallisuusorganisaatio *Organizacija Dogovora o Kollektivnoj Bezopasnosti*, (ODKB) on 15. toukokuuta 1992 perustettu Itsenäisten Valtioiden Yhteisön yhteinen sotilasliitto. Siihen kuuluvat Venäjä, Armenia, Kazakstan, Kirgisia ja Tadžikistan. Välillä mukana ovat olleet myös Azerbaidžan, Uzbekistan ja Georgia. Tämä organisaatio voidaan nähdä myös Kiinaa vastaan käytävän etupiirikamppailun välineenä, mutta

Venäjän ja Kiinan lähentymistä osoittaa toisaalta se, että Venäjän ajama Euraasian Unioni ja Kiinan uuden silkkiteiden politiikka päätettiin integroida toisiinsa Xi Jinpingin ja Putinin tapaamisessa keväällä 2014.

Integraatioiden kamppailu

Integraatio on kolmas kylmän sodan jälkeisen maailman kehyksistä. Venäjä on jäänyt läntisten integraatioprosessien ulkopuolelle ja kehittää Euraasian Unionista omaa integraation välinettä. Vuonna 1999 Suomen puheenjohtajuuskaudella Euroopan Unionin ovet avattiin Turkille, mutta Venäjä suljettiin lopulliselta näyttävällä tavalla läntisen integraation ulkopuolelle. Vaikka EU kokonaisuutena ottaen on Venäjän suurin kauppakumppani, suhde on ollut takkuinen eikä edes partnerisopimusta ole saatu uudistettua.

Entisen Neuvostoliiton valtiot muodostivat Itsenäisten valtioiden yhteisön IVY:n. Siitä ei kuitenkaan tullut vahvasti integroituvaa kokonaisuutta, vaan pikemminkin hallitun hajoamisen väline. Venäjän vahvistuminen 2000-luvulla on kuitenkin johtanut maan painoarvon kasvuun entisen Neuvostoliiton alueella. Kazakstan, Valko-Venäjä ja Venäjä muodostivat vuodesta 2010 lähtien yhteisen tulliunionin. Vuonna 2015 otettiin seuraava askel. Kun tulliliitossa tavarat liikkuvat vapaasti maiden välillä, uudessa Euraasian Unionissa on tarkoitus päästä myös pääomien ja työvoiman vapaaseen liikkuvuuteen. Tähän askeleeseen tarvitaan paljon yhteistä normistoa, mihin haetaan esimerkkiä EU:sta. Euraasian Unionille on niin ikään muodostettu oma komissio EU:n esimerkin mukaisesti. Samalla venäläisten suunnitelmissa korostetaan, että kysymys on puhtaasti taloudellisesta integraatiosta, ei poliittisen suvereniteetin luovuttamisesta unionille. Euroon liittyvät ongelmat ovat venäläisille opettaneet senkin, ettei välttämättä kannata luoda yhteistä valuuttaa.

Mistä tässä uudessa unionissa oikeastaan on kysymys? Suunnitelmien pohjana on suuri geopoliittinen hahmotus. Euraasian Unioni sijaitsee nimensä mukaisesti kahden suuren talousalueen välissä. Lännessä on maailman suurin yhtenäinen talousalue EU ja toisella puolella kovaa vauhtia

kasvava Kiina, joka on jo yksittäisenä maana Venäjän merkittävin kauppakumppani.

Muodostamalla tähän välimaastoon yhteisiin pelisääntöihin perustuva suuri markkina-alue voidaan parhaassa tapauksessa vahvistaa asemia molempiin suuntiin.

Mutta minkälaisesta asemien vahvistamisesta on oikeastaan kysymys? Onko kysymys sekä lännen että idän kannalta hyödyllisestä integraatiosta ja pelisääntöjen selventämisestä vai pikemminkin Venäjän valtapiirin instituutioiden luomisesta. EU:n kontekstissa tätä kysymystä Venäjän pyrkimysten kehyksestä on jouduttu miettimään ennenkin. Entisissä Varsovan liiton jäsenmaissa ja Baltiassa on haluttu nähdä EU ennen kaikkea Venäjän haastajana valtapiirikamppailussa, kun taas monet EU:n vanhat jäsenmaat, Saksa, Ranska ja Italia etunenässä, ovat korostaneet Venäjän ja EU:n keskinäisriippuvuuden yhteisiä etuja. Venäjällä taas on ollut taipumusta nähdä EU:n naapuruuspolitiikka nimenomaan poliittisena valtapiiripelinä. Nämä kysymykset nousevat nyt uudella painolla esiin Euraasian Unionin yhteydessä.

Kazakstan ja Valkovenäjä ovat taloudelliselta merkitykseltään melko vähäisiä Venäjän intressien kannalta. Keski-Aasian maiden sitominen Venäjän talouteen vahvistaa silti muitakin liittosuhteita mm. kollektiivisen turvallisuusorganisaation ja Shanghai-yhteistyön puitteissa. Todennäköisesti Euraasian Unioniin tuleekin useampia Keski-Aasian tasavaltoja.

Varsinainen valtapiirikamppailu käytiin Ukrainassa. Itse asiassa Ukrainan konflikti voidaan nähdä kahden kilpailevan integraatioprosessin törmäyksenä, joka muuttui etupiirikamppailuksi ja lopulta sotilaalliseksi yhteenotoksi.

Euroopan Unioni on toistaiseksi elänyt ikään kuin toista unionia ei olisi olemassakaan. Venäjä kuitenkin etenee määrätietoisesti Euraasian Unionin suuntaan. Nähdäänkö tässä yhteisiä intressejä vai valtapiirien kamppailua on Venäjän ja EU:n suhteiden avainpulma. Hankalaksi asian tekee se, että kysymys taitaa olla sekä integraatiosta että valtapiirin rakentamisesta, kummallakin unionilla.

Todelliset ja tarpeelliset uhat

Yhdysvaltojen ja Venäjän suhde on presidentti Donald Trumpin kaudella melkoisen paradoksaalinen. Trump olisi halunnut tehdä suurvaltapolitiittisen siirron, jolla Venäjä olisi tuotu lähemmäksi länttä ja irrotettu yhä läheisemmästä liittolaisuudesta Kiinan kanssa. Venäjä on kuitenkin muuttunut niin toksiseksi aiheeksi Yhdysvaltojen politiikassa, ettei Trump ole päässyt toteuttamaan omaa politiikkaansa. Venäläinen vitsi Trumpin ajalta, kuvaa Venäjän vaikuttamispyrkimyksiin liittyvää paranoidisuutta:

Kaksi juutalaista keskustelee. Toinen kysyy:

- Luetko sinä siionistisia sanomalehtiä?
- Ei, minä luen anti-semitistisiä sanomalehtiä. Niissä kerrotaan, että me hallitsemme maailmaa.

Jos kylmän sodan jatkuvuus nousee hallitsevaksi kehikseksi kansainvälisessä vuorovaikutuksessa ja integraatioprosessit tulkitaan yhä tiukemmin toisensa poissulkeviksi etupiireiksi, edessä on uusi varustelukierre ja jännityksen lisääntyminen. Kauas on tultu kylmän sodan päättymisen toivon ilmapiiristä. Molemmat osapuolet ovat näkevinään toisen reaktioissa sisäpoliittisia syitä, sotakoneistojen ja sotateollisuuden intressejä. Ikävä kyllä, kumpikin osapuoli voi olla oikeassa. Kuulin äskettäin, kuinka eräs Yhdysvaltojen eturivin kenraaleista kiitti presidentti Putinia siitä, että Natolla on jälleen hyvät perusteet omalle olemassaololleen. Samassa tilaisuudessa kuulin toisen kenraalin ennustavan Kiinan ja Yhdysvaltojen välistä sotaa seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tätäkö suurvaltapolitiikka on hamaan tulevaisuuteen? Emme ehkä koskaan tule näkemään sellaisia suurvaltoja, jotka kilpailisivat sivistyksessä. Mutta varmaa on sekin, että suurvaltojen välinen nollasummapeli tekee entistä vaikeammaksi kohdata yhteisesti suuria haasteita, jotka liittyvät esimerkiksi ilmaston muutokseen, pandemioihin tai todellisiin uusiin turvallisuusuhkiin.

Lisälukemista

Hast, Susanna (2014) *Sphere of Influence in International Relations: History, Theory and Politics*.

Farnham and Burlington: Ashgate.

Kivinen, Markku & Vähäkylä Leena (toim.) (2015) *Venäjän palatseissa ja kaduilla*. Tallinna:

Gaudeamus. Tutkitusti-Sarja.

Kivinen, Markku (2016) *Lähetin loppupeli*. Helsinki: Teos.

Puheloinen, Ari (2020) Suurvallat kilpailevat ja keskittyvät omiin etuihinsa. *Kanava 2/2020*.

Sakwa, Richard (2016) *Taistelu Ukrainasta*. Tampere: Vastapaino.

